

זכור

זכירת מעשה עמלק - מצווה בכל יום או פעם בשנה?

הקדמה

אחרי תפילת שחרית כתובות בסידורים שש זכירות¹, ובחלק מהסידורים² כתוב בשם חכמי הקבלה שטוב לומר שש זכירות אלו בכל יום, ומי שאומרן מובטח לו שהוא בן העולם הבא. במבט שטחי ניתן לחשוב שזו "סגולה" לזכות לעולם הבא, אבל מבט מעמיק מגלה שאין מדובר ב"סגולה" בלבד, אלא שמתוך אמירת הזכירות וההתבוננות בהן, יתחזק האומרן באמונה וביראת שמים ולא יחטא, כפי שיפורט בסמוך, ומתוך כך יזכה לעולם הבא. עוד יש לציין שאף על פי שהדבר מובא בשם חכמי הקבלה, מקורו בדברי הפוסקים הראשונים: הרמב"ם והרמב"ן!
כדי לזכור את שש הזכירות כדאי לחלקן לשתי קבוצות:
שלוש זכירות של מעשים חיוביים, ואלו הן לפי סדר המאורעות: שבת, יציאת מצרים³, ומעמד הר סיני.

שלוש זכירות של מעשים שליליים, ואלו הן לפי סדר המאורעות: מעשה עמלק, הקצפתנו את ד' במדבר, ומעשה מרים שדברה במשה ונענשה בצרעת⁴.

בנוסף על אמירת הזכירות בכל יום, מקיימים אנו את מצוות זכירת מעשה עמלק בשבת "זכור", ובה אנו מדקדקים יותר מאשר בשאר זכירות: קוראים מתוך

¹ ברוב הסידורים הספרדיים ובחלק מהסידורים האשכנזיים כתובות עשר זכירות, אבל השש כתובות כמעט בכולן, [נעיין בסידור "עולת ראייה" (ח"א עמ' שלד-שלה) שבסידור שבו התפלל הרב זצ"ל - "שער השמים" לשל"ה - היו כתובות רק ארבע זכירות (יציאת מצרים, מעמד הר סיני, עמלק, ומרים), והרב הוסיף בכתב יד קדשו עוד שתי זכירות (השבת וההקצפה במדבר)].

² "בית יעקב" ליעב"ץ, "אוצר התפילות", "שירה חדשה" ועוד.

³ אמנם השבת ניתנה לישראל אחרי יציאת מצרים, אבל זכירת השבת היא הזכירה שד' ברא את העולם, כפי שיבואר בסמוך, ובריאת העולם קדמה, כמובן, ליציאת מצרים, ולכן היא הוקדמה.
⁴ אמנם לגבי מעשה מרים המצוה היא "זכור את אשר עשה ד' אלקיך למרים", וכל מעשה ד' הוא כמובן חיובי, אך כיון שהפוסקים התייחסו לזכירה זו במספר מקומות כ"מעשה מרים" [עייין ב"מגן אברהם" סימן ס סק"ב, וב"עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "צפורן שמיר" סימן א סעיף ד, ובספר "קדושת לוי" בסופו ב"פירוש נחמד על הזכירות" (דף קמג ע"ב במהדורת ירושלים תשל"ב), וב"פלא יועץ" ערך "דבור" וערך "זכרונות", ועוד], כנראה לשם הנוחות, לא נמנענו מלהתייחס כך לזכירה זו, וממילא עולה שזו זכירה של מעשה שלילי.

ספר תורה, בציבור, ודווקא גדול עולה לתורה בקריאה זו⁵, אפילו אם יש בר-מצווה באותה שבת, וב"שולחן ערוך" בהלכות ארבע פרשיות (אורח חיים סימן תרפ"ה ס"ז) כתוב שיש אומרים שזוהי מצוות עשה מדאורייתא⁶!

יש לשאול: מדוע רק זכירת מעשה עמלק נעשית בקריאה מתוך ספר תורה, ובציבור, ואילו שאר הזכירות לא? ואם המצווה מתקיימת דווקא מתוך קריאה בספר תורה – אם כן מה מקום יש למנהג לומר שש זכירות בכל יום לאחר התפילה? והרי אין קוראים מתוך ספר תורה, ולא אומרים זאת בציבור!

עוד יש לשאול על הזכרת מעשה עמלק בכל יום: מדוע חשובה כל כך זכירת מעשה עמלק עד שמצוה להזכירה בכל יום? בשאר הזכירות הטעם מובן יותר, כפי שיפורט בסמוך, אבל מה חשיבותה הגדולה של זכירת מעשה עמלק, שעלינו להזכירה בכל יום?

אכן כתב "ספר החינוך" (מצוה תר"ג⁷): "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא (של יציאת מצרים) עיקר הדת... אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה, או בשתי שנים, או שלש".

כדי לענות על השאלות הללו נראה את המקורות ואת הטעמים לאמירת הזכירות בכל יום, ולקריאת פרשת זכור מספר תורה.

א. אמירת הזכירות בכל יום וחשיבותן

1. זכירת השבת

על הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח) כתב הרמב"ן: "על דרך הפשט אמרו (במכילתא כאן) שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת, שלא נשכחהו ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד יזכור מעשה בראשית

⁵ עיין בב"ח בסימן תרפ"ה וב"באר היטב" שם ס"ק ב בשם הרש"ל, וב"שער הציון" שם ס"ק ו הפנה למה שכתב ב"משנה ברורה" בסימן רפ"ב ס"ק כ"ג, עיין שם.

⁶ בהלכות קריאת ספר תורה (סימן קמ"ו ס"ב) כתב ה"שולחן ערוך" שהיא מדאורייתא. ועיין ב"ברכי יוסף" בסימן קמו, שהעיר על ההבדל בין דברי ה"שולחן ערוך" בשני המקומות.

⁷ מצוה תקנ"ז במהדורות מוסד הרב קוק (עפ"י דפוס ראשון ויניציאה רפ"ג).

בכל עת, ונודה בכל עת **שיש לעולם בורא, והוא צוה אותנו באות הזה**, כמו שאמר: 'כי אות היא ביני וביניכם' (שמות לא, יג). וזה עיקר גדול באמונת הא-ל⁸. זכירת השבת אנו משרישים את האמונה שהקב"ה ברא את העולם. זכירת השבת כתובה גם ברמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה קנה), אך לפי הרמב"ם היא מצוות קידוש בשבת, אבל הרמב"ן, כאמור, כתב שהמצווה היא לזכור את השבת בכל יום⁹.

2. זכירת יציאת מצרים

הרמב"ם בתחילת הלכות קריאת שמע (פ"א ה"ג) כתב שמצווה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה¹⁰. הרמב"ן בסוף פרשת בא (שמות יג, טז) הסביר את חשיבות זכירה זו, שביציאת מצרים התברר לכולם בצורה מוחלטת שכל הכפירה כולה הבל, כי בעשר המכות הוכח שהקב"ה ברא את העולם ויכול לשנותו, ומשיגח על בני האדם, ומשלם שכר טוב לצדיקים ועונש לרשעים: "לכן יאמר הכתוב במופתים: 'למען תדע כי אני ד' בקרב הארץ' (שם ח, יח), להורות **על ההשגחה**, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר: 'למען תדע כי לד' הארץ' (שם ט, כט), להורות **על החידוש**, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר: 'בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ' (שם ט, יד), להורות **על היכולת**, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו. כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים, אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה"¹¹.

הוסיף הרמב"ן שלכן צריך לזכור את יציאת מצרים בכל יום: "ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם,

⁸ ועיין גם ברמב"ן בבראשית א, א שכתב: "כי צורך גדול הוא להתחיל התורה ב'בראשית ברא אלוקים', כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל".

⁹ עיין בספר "חקרי לבי" אורח חיים ח"א סימן לג (הובאו דבריו ב"ביאורים וחידושים" שבסוף ספר חרדים מהדורת תשד"מ עמודים שכו-שכז) שלא להשמיט אמירת "היום יום פלוני בשבת" קודם אמירת "שיר של יום", כיון שיש בזה קיום מצוות זכירת השבת בכל יום על פי המכילתא, הרמב"ן והאר"י הקדוש.

¹⁰ ועיין שם ב"אור שמח" וכן בצל"ח לברכות יג ע"ב במשנה מדוע לא מנה הרמב"ם את מצות הזכרת יציאת מצרים בכל יום כמצוה בספר המצוות, אלא רק את מצות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, אף על פי שבהלכותיו כתב שמצוה להזכיר יציאת מצרים בכל יום.

¹¹ עיין גם בספר הכוזרי מאמר ראשון סימן פג, ובמאמר "לימוד עיקרי האמונה על ידי עשר המכות" בפרשת וארא, ובהערה 12 שם.

ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה, כמו שחייב כרת באכילת חמץ (שם יב, טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט, יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ו**שנזכיר זה בפינו בבקר ובערב**, כמו שאמרו: 'אמת ויציב דאורייתא' (ברכות כא ע"א), ממה שכתוב: 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך' (דברים טז, ג), ושנעשה סוכה בכל שנה, **וכן כל כיוצא בהן מצוות רבות זכר ליציאת מצרים**, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים".

עוד כתב הרמב"ן על הפסוק "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ, ב): "הדבור הזה מצות עשה, אמר: 'אנכי ד'', יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ד', והוא אלקים להם, כלומר הוה, קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלקים להם, **שחייבים לעבוד אותו**. ואמר 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בדיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החידוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר: 'בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ' (לעיל ט, יד). וזה טעם 'אשר הוצאתיך', כי הם היודעים ועדים בכל אלה.

וטעם 'מבית עבדים' – שהיו עומדים במצרים בבית עבדים, שבויים לפרעה, ואמר להם זה **שהם חייבין שיהיה ד' הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלקים, שיעבדוהו, כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים**, כטעם 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' (ויקרא כה, נה)¹².

יש לשאול: בפרשת ציצית שבקריאת שמע אנו מזכירים את יציאת מצרים, ומדוע אם כן נתקנה הזכרת יציאת מצרים פעם נוספת בסוף התפילה? שאלה זו שאל בפירוש "עיון תפילה" שבסידור "אוצר התפילות" (עמוד רכז) וענה: "אף על פי שכבר הזכרנו אותה... בקריאת שמע של שחרית... נזכרנה עוד פעם ביום כדי לקבוע ולחזק בלבנו את האמונה והביטחון שגואלנו חזק, ד' צב-אות שמו, ומי שגאל את אבותינו ממצרים הוא יגאל אותנו בקרוב".

¹² עיין גם בספר החינוך מצוה כה (גם במהדורות מוסד הרב קוק), ובספר הכוזרי מאמר ראשון סימנים יא-כה, וברבנו מנוח על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ו, וב"ערוך השולחן" אורח חיים סימן תע"ג סעיף כב.

כלומר: ההזכרה הראשונה של יציאת מצרים מטרתה חיזוק האמונה בד', בהשגחתו וביכולתו, ואילו ההזכרה השנייה מטרתה חיזוק האמונה בגאולה העתידה!¹³

3. זכירת מעמד הר סיני

כתב הרמב"ן בהוספות לספר המצוות לרמב"ם (מצוות לא תעשה ב):
"המצווה השנייה היא שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו, אבל יהיו עינינו ולבנו שם כל הימים... והכוונה בזה גדולה מאד, שאם היו דברי התורה באים אצלנו מפי הנביא עליו השלום בלבד, אף על פי שנתאמת אצלנו ענין נבואתו באותות ובמופתים, אם יבוא אלינו נביא או חולם חלום בזמן מן הזמנים ויצונו בשום דבר הפך מן התורה, ונתן אלינו אות או מופת, תהא התורה נסוחה על יד השני, או יכנס בלבנו ספק. על זה אמר כשהגיענו ביאור התורה מפי הגבורה לאזנינו, ועינינו רואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק... ולא יועילה אות, ולא יצילהו מידינו מופת, שאנחנו היודעים בשקרותו ובפחזותו"¹⁴.

4. זכירת מעשה עמלק

זכירת מעשה עמלק נזכרת ברמב"ם, ונרחיב בה בס"ד בהמשך המאמר.

5. זכירת הקצפתנו את ד' במדבר

ההקצפה הייתה מסה אבותינו במדבר ובעיקר מעשה העגל¹⁵.

מה טעמה של זכירה זו? נחלקו בכך המפרשים:

הרמב"ן בהוספות לספר המצוות לרמב"ם (מצוות עשה ז) כתב: "לדעת חסד האלקים עלינו, ושמרו ברית אבותינו, ולתת הודאה לשמו ולברך אותו על הכל, וכענין שהנביא מזכירם: 'עמי, זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ד' (מיכה ו, ה)"¹⁶.

¹³ עיין גם בסמ"ק מצות עשה א, ובספר הכוזרי מאמר שלישי סוף סימן יא, ובחידושי הרשב"א בפירושי ההגדות ברכות יב ע"ב (הובאו ב"עין יעקב" שם), הובאו במאמר "לימוד עיקרי האמונה על ידי עשר המכות" בפרשת וארא בהערה 12, וברבנו מנוח על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ו, וב"עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" סימן כה בזכירה הראשונה.

¹⁴ עיין במאמר "מה היו מטרות מעמד הר סיני?" בפרשת יתרו.

¹⁵ עיין ר"ש משאנץ ופירוש ה"חפץ חיים" לספרא בחקותי א, ג, "מגן אברהם" סימן ס סק"ב, "עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" סימן כה בזכירה החמישית ובסידורים.

¹⁶ עיין עוד בחמיה ט, יח-כה.

הסבר אחר כתב בספר חרדים: "כדי שנבוש מפניו ואז יכנע לבבנו הערל" ולא נחטא עוד¹⁷.

הרמב"ן (שם) הסתפק האם זו מצוה לדורות, או רק לדור המדבר, ונראה שהסיק שזו מצוה לדורות. ה"מגילת אסתר" שם כתב שכיון שחז"ל אמרו כן ראוי למנות מצוה זו לדורות¹⁸.

6. זכירת מעשה מרים

האדם מטבעו מרבה לדבר, ועליו להזהר מלדבר דיבורים אסורים, ועל כן מצווה אותנו התורה לזכור כל הזמן את מעשה מרים, שדיברה במשה ונענשה בצרעת, ומתוך כך לא נדבר דבורים אסורים¹⁹. עוד כתב בפירוש "עיון תפילה" שבסידור "אוצר התפילות" (עמוד רכז) שמטרת זכירה זו: "להאמין אמונה שלימה בחכמי התורה נושאי דגלה שעמדו לנו בכל דור ודור, שלא להרהר אחריהם ושלא להטיל דופי במעשיהם, שהרי מרים הצדקת ניסתה להרהר אחר משה אחיה ונענשה תיכף"²⁰. הרמב"ן בהוספות לספר המצוות לרמב"ם (שם) כתב שזו מצווה לדורות, וה"מגילת אסתר" שם הסכים עמו, והאחרונים כתבו שהמצווה היא בכל יום²¹, או בכל רגע שרוצים לדבר דבר אסור²².

סיכום

שש הזכירות שאמרו המקובלים שטוב לאומרם בכל יום נזכרות ברמב"ם וברמב"ן: זכירת יציאת מצרים וזכירת מעשה עמלק נזכרות ברמב"ם, ושאר הזכירות נזכרות ברמב"ן.

שלוש הזכירות של המעשים החיוביים טעמן לזכור את שורשי האמונה:

¹⁷ ספר חרדים פרק יב סעיפים כב-כג ופרק כא סעיף יג

¹⁸ יש לציין שבגירסה הנדפסת במהדורות הרגילות כתוב: "ואולם היא מצוה לדורות". אבל בגירסת הרב חד"ש (הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"א) כתוב: "ואולי היא מצוה לדורות" ועיין שם בהערה 16 ועיין גם ב"תורה תמימה" דברים ט, ז אות א שציטט בשם הרמב"ן: "ואולי".

¹⁹ עיין ברש"י דברים כד, ט ובמאמרי "חטא מרים ועונשה" בספר "נשמה של שבת" (ספר זיכרון לעילוי נשמת הרב אליהו שלמה רענן זצוק"ל הי"ד, הוצאת "שלמי אריאל" חברון, תשנ"ט) עמודים 512-522.

²⁰ עיין גם בסידור "עולת ראייה" למרן הרב זצ"ל ח"א עמוד שלד, ובהערות מרן הרב צבי יהודה זצ"ל בח"ב עמודים תעד-תעה.

²¹ עיין בבביאור הרד"ל על הפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ד הגה ה.

²² עיין ב"מנחת חינוך" בסופו, בהתייחסותו למצוות שהוסיף הרמב"ן, מצוות עשה ז', וב"חפץ חיים" בפתחה עשין א' וב"באר מים חיים" שם, ועיין גם בשל"ה הקדוש בסוף פרשת כי תצא.

1. שהקב"ה ברא את העולם ויכול לשנותו בכל עת שיחפוץ.
2. שהקב"ה רואה את מעשי בני האדם ונותן להם שכר ועונש.
3. שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים.
4. שהקב"ה יגאלנו גאולה שלמה.
5. שהקב"ה נתן לנו את התורה וציוונו לקיימה, ואף אחד לא יוכל לסתור אותה.

שתי הזכירות של המעשים השלייליים טעמן שזההר שלא נחטא באופן כללי, ובמיוחד בחטא המצוי ביותר: לשון הרע²³, וכן שזכור חסד ד' עלינו.

יש לציין שבספר "פלא יועץ" (בערך "דבור" ובערך "זכרונות") כתב בכל אחת משלוש הזכירות של המעשים החיוביים שעלינו לזכור את **אהבת ד' עלינו**: שהוציאנו ממצרים, ושנתן לנו את השבת, ואת התורה. כדבריו משמע בפיוט "דיינו" שאומרים בליל הסדר, שבו נאמר: "כמה מעלות טובות למקום עלינו: אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו... אילו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דינו... אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו"²⁴!

ב. מצוות זכירת מעשה עמלק - זמנה ואופן ביצועה

1. דעת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בספר המצוות (במצוות עשה): "מצווה קפ"ט היא שציוונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצווה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו יתברך: 'זכור את אשר עשה לך עמלק' (דברים כה, יז). ולשון ספרי (תצא רצו): 'זכור את אשר עשה לך עמלק, זכור - בפה. לא תשכח - בלב'. כלומר: אמור מאמרים בפיך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות. ולשון ספרא (בחקותי פרשה א ג): 'זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבבך? כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור'? שתהא שונה בפיך'. הלא תראה שמואל הנביא, כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחילה מעשהו הרע, ואחר כך

²³ עיין בבא בתרא קסד ע"ב וקסה ע"א.

²⁴ עיין גם ב"פלא יועץ" ערך "פסח".

צוה להרגם, והוא אמרו יתברך: 'פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל' (שמואל א טו, ב) ²⁵.

כן כתב הרמב"ם גם בהלכות מלכים (פ"ה ה"ה): "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר: 'תמחה את זכר עמלק' (דברים כה, יט). **ומצוות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו**, שנאמר: 'זכור את אשר עשה לך עמלק' (שם, יז). מפי השמועה למדו: 'זכור' - בפה, 'לא תשכח' - בלב. שאסור לשכוח איבתו ושנאתו". כעין דברי הרמב"ם כתב גם הסמ"ג (במצוות עשה קטז).

בספר חרדים (פ"ב סעיף כא) כתב: "מצוות עשה לזכור **תמיד** מה שעשה לנו עמלק, שנאמר: 'זכור את אשר עשה לך עמלק' ודרשו בספרי: יכול בלב? כשהוא אומר: 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמור. הא מה אני מקיים זכור? בפה... **מלשון רמב"ם וסמ"ג משמע שמצוות הזכירה היא בכל יום**".

גם הרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ד הגה ה) כתב: "מלשון הרמב"ם ז"ל בספר המצוות וכן בריש פ"ה מהלכות מלכים מבואר שהיא מצוות עשה **נוהגת תמיד, וממילא זמנה בכל יום**, ככל שאר מצוות הכתובים בתורה סתם כיוצא בזה, כגון ברכת כהנים ותפילה לפי דעת הרמב"ם שהיא מצוות עשה מן התורה, ויציאת מצרים וכיוצא בזה".

גם ה"מנחת חינוך" (מצוה תר"ג) כתב שלדעת הרמב"ם זכירת עמלק זוהי מצווה תמידית, כמו שש המצוות התמידיות שאותן מנה "ספר החינוך" בסוף הקדמתו, הנקראת "איגרת המחבר". שם כתב שיש שש מצוות תמידיות: **א**. להאמין בשם. **ב**. שלא להאמין זולתו. **ג**. לייחדו. **ד**. לאהבה אותו. **ה**. ליראה אותו. **ו**. שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים ²⁶.

יש לשים לב שהרמב"ם לא כתב לא בספר המצוות ולא בהלכות מלכים שכדי לקיים את מצוות זכירת מעשה עמלק צריך לקרוא בתורה את פרשת זכור! אמנם בהלכות תפילה פרק י"ג, שם כתב את כל דיני קריאת התורה, כתב גם על קריאת ארבע פרשיות (הלכות כ-כב), אבל לפי זה עולה שלדעת הרמב"ם קריאת פרשת "זכור" היא **תקנה דרבנן**, בדומה לקריאת פרשיות "שקלים" "והחודש",

²⁵ על פי מהדורת הגר"ח העליר (מוסד הרב קוק ירושלים תש"ו), וכעין זה גם ב"רמב"ם לעם" (מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ח), ובמהדורת הרב קאפח (מוסד הרב קוק ירושלים תשל"א), ובדפוסים הרגילים יש מספר שינויים.

²⁶ סימן לשש המצוות: א-ב) שתי הדברות הראשונות: "אנכי" ו"לא יהיה לך".

ג-ד) שני הפסוקים הראשונים שבקריאת שמע: "ד' אחד", ו"ואהבת".

ה) כל מצוה צריכה להיעשות לא רק מתוך אהבה, אלא גם מתוך יראה: "את ד' אלקיך תירא".

ו) אחד הפסוקים האחרונים שבפרשיות קריאת שמע: "ולא תתורו".

שהן מדרבנן²⁷, אבל מצוות העשה מדאורייתא היא **לזכור את מעשה עמלק בכל יום**, אך לא צריך לקרוא מעשה זה מספר תורה, אלא אפשר לומר את הפסוקים מסידור, ואף אין הכרח לומר דוקא את הפסוקים, אלא מספיק לדבר בענין זה²⁸.

2. דעת הרמב"ן

הרמב"ן בסוף פרשת כי תצא (דברים כה, יז) כתב: "זכור את אשר עשה לך עמלק - כבר הזכרתי (לעיל כד, ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג): 'יכול בלבד? כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים 'זכור'? שתהא שונה בפיך'. וכן בספרי (תצא רצו): 'זכור את אשר עשה לך עמלק - בפה, לא תשכח - בלב'. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה 'בשניה זכור' (מגילה כט ע"א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה.

והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, **ונספר זה לבנינו ולדורותינו, לומר להם**: כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו²⁹.

גם לפי הרמב"ן למסקנה אין חיוב מן התורה לקרוא את פרשת זכור מספר תורה, אלא לדבר בענין.

הרמב"ן לא כתב מתי זמנה של המצוה, והרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ד בהגה ה) כתב: "אף שהרמב"ן בפירוש התורה בסוף פרשת כי תצא (כה, יז) גם כן רצה בתחילה לעשות סמך מזה לפרשת זכור מן התורה, עיין שם, מכל מקום נראה שלמסקנת דבריו אין תופס כן, אלא היא מצוה בכל יום. וכן משמע לפי דעתו ז"ל שמנה בתוספת עשין ששכח הרמב"ם (מ"ע ז) גם זכירת מרים, אשר שם ודאי צריך לומר שהיא מצוות עשה בכל יום, שאם לא כן איזה יום בשנה נקבע לה, שאין קורין אותה בשבת מיוחדת [ולבני מערבא דמסקי אורייתא בתלת שתא (מגילה כט ע"ב) אין קורין אותה אפילו פעם אחת בשנה]. ובספרי שהביא שם משוי להני זכירות בחדא מחתא".

²⁷ אמנם עיין בתוס' רבנו יהודה שירליאון על מסכת ברכות יג ע"א (עמוד קסא במהדורת הרב ניסן זק"ש, ירושלים תשכ"ט) ובהערות 36, 37 שם.

²⁸ עיין בשו"ת "תורת חסד" חלק אורח חיים סימן ל"ז סעיף ה והובאו דבריו ב"שדי חמד" מערכת ז' כלל יג (קרוב לסופו) בד"ה "ואם נשים" (במהדורת פרידמן ניו יורק ח"ב עמוד 353).

²⁹ עיין שם ברמב"ן שהוסיף: "וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואף על פי שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול, וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסא ע"א): 'הכל באבק לשון הרע'".

הרד"ל אם כן הסביר שגם לפי הרמב"ן המצוה היא בכל יום!

3. דעת "ספר החינוך"

"ספר החינוך" (מצוה תר"ג³⁰) כתב: "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה, או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא (יציאת מצרים) עיקר הדת... אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה, או בשתי שנים, או שלש. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת, או בשתיים, או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך מצוה זו. ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת 'זכור' לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה תורה היא, ומפני מצוה זו היא שקבעו כן".

"החינוך" התלבט לגבי זמן חיוב המצווה, והסיק: "והעובר על זה ולא זכר בלבו וקרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל - ביטל עשה זה, וגם עבר על לאו שבא על זה, שהוא 'לא תשכח'".

לפי "החינוך" רק מי שמעולם לא קרא ביטל את העשה, אבל אם לא שמע פרשת "זכור" קודם הפורים, וקרא אפילו פעם אחת בחייו, ואולי אפילו שלא מתוך ספר תורה, קיים העשה!

הרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ד בהגה ה) תמה על התלבטותו של "החינוך" וכתב: "מלשון הרמב"ם ז"ל... מבואר שהיא מצוות עשה נוהגת תמיד, וממילא זמנה בכל יום... ולא ידעתי למה זה פקפק ב"ספר החינוך" בסוף פרשת כי תצא (מצוה תר"ג) אימתי זמנה, ודחק לומר שדי בזכירתה שתיים ושלש פעמים בשנה³¹. וליישב המנהג שאין זוכרין אותה בפה כתב כן".

עוד יש להעיר על "ספר החינוך" שכתב את אותו טעם שכתב הרמב"ם, שתכלית זכירת מעשה עמלק היא כדי למחותו, ואף על פי כן חלק עליו מהקצה אל הקצה, שלפי הרמב"ם צריך לזכור את מעשה עמלק בכל יום, ואילו לפי "החינוך" מספיק בדיעבד לזכור פעם אחת בחיים! כיצד יתכן ששני הראשונים כתבו את אותו טעם ונחלקו כל כך בהשלכה המעשית שלו?

נראה לומר שלפי "ספר החינוך" די לדעת שעלינו למחות את עמלק, וכדי לדעת מספיק לזכור בפה פעם בחיים. לעומת זאת, הרמב"ם כתב: "ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן", ולכן צריך לזכור זאת בכל יום.

³⁰ עיין בהערה 7.

³¹ נראה שצריך לגרוס "פעם בשתי שנים או בשלש", שכן הוא ב"ספר החינוך".

4. דעת הסמ"ק

כתב הסמ"ק (מצוה קנו): "לזכור מעשה עמלק, דכתיב: 'זכור את אשר עשה לך עמלק'. זהו בשבת שלפני פורים, שמזכירים פרשת 'זכור'".

5. דעת התוספות וראשונים נוספים

התוספות³², הרשב"א³³, הריטב"א³⁴, הרא"ש³⁵ ו"תרומת הדשן"³⁶ כתבו שקריאת פרשת "זכור" מספר תורה היא מדאורייתא³⁷.

מניין למדו התוספות שקריאת פרשת "זכור" מתוך ספר תורה היא מדאורייתא?

כתב ה"שפת אמת" (בחיידושיו למגילה יז ע"ב) שהתוספות למדו את דבריהם מהגמרא במגילה (י"ח ע"א) המובאת בסמוך. וכן כתב ה"מגן אברהם" (סימן תרפ"ה) בלא שהתיחס לדברי התוספות: "במגילה דף י"ח משמע פשטא דתלמודא דפרשת 'זכור' דאורייתא".

הסביר את דבריו ב"מחצית השקל" שם: "דאמרינן התם: 'קראה על פה לא יצא. מנלן? - אמר רבא: אתיא 'זכירה' 'זכירה', כתיב הכא: 'והימים האלה נזכרים' (אסתר ט, כח), וכתוב התם: 'כתב זאת זכרון בספרי' (שמות יז, יד), מה להלן בספר - אף כאן בספר'. ופריך: 'וממאי דהאי זכירה קריאה היא? דלמא עיון בעלמא!' ומשני: 'לא סלקא דעתך, דתניא: 'זכור', יכול בלב? כשהוא אומר 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור'? בפה'. עד כאן דברי הגמרא. ובודאי פשטיה דקרא ד'זכור' אל תשכח' לא קאי על מגילה, דהא מגילה אינו אלא דברי קבלה, ואיך יהיה פשטות קרא הכתוב בתורה הכוונה על דברי קבלה?! אלא קאי על זכרון מעשה עמלק הכתוב בתורה. ועוד דמיניה יליף רבא כמו שזיכרון מעשה

³² בברכות יג ע"א ד"ה "בלשון הקודש" ובמגילה יז ע"ב ד"ה "כל התורה".

³³ בברכות שם ד"ה "לימא קסבר" ובמגילה שם ד"ה "לימא קסבר".

³⁴ מגילה שם ד"ה "לימא קסברי".

³⁵ ברכות פרק ז סימן כ.

³⁶ סימן קח.

³⁷ ברשב"א בברכות משמע שכך כתב בדעת רש"י, אבל הוא עצמו אינו סובר כך, וה"מגן אברהם" בסימן תרפ"ה כתב שכן נראה שזו גם כוונת התוספות [ועיין שם ב"מחצית השקל"], אבל ה"בית יוסף" כתב שדעת התוספות היא שהמצוה היא לקרוא מספר תורה. בספר חרדים (פ"ב סעיף כא) כתב: "וכתב סמ"ק: דבשבת שלפני פורים, שאנו קורין ברבים בספר תורה בפרשת זכור אנו מקיימין מצוה זו". מתוך שלא הזכיר את התוספות, אלא רק את הסמ"ק, נראה שסובר כ"מגן אברהם", ולא כ"בית יוסף".

עמלק הכתוב בתורה צריך ספר, וגם לא סגי בעיון, אלא בפה, כן הדין במגילה, הרי דפרשת 'זכור' מן התורה³⁸.
 לפי זה קשה על הרמב"ם והרמב"ן שסוברים שלא צריך מדאורייתא לקרוא את הפרשה מספר תורה!
 כתב ה"פני יהושע" (במגילה יח ע"א ד"ה "פיסקא") שלפי הרמב"ם הגזירה השוה שאמרה הגמרא היא רק אסמכתא מדרבנן.

ה"שולחן ערוך" (אורח חיים סימן תרפה סעיף ו) כתב: "יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא".

סיכום שיטות הראשונים

בזמן החיוב לזכור את מעשה עמלק ובאופן הביצוע

1. לפי הרמב"ם והסמ"ג (להסבר "ספר חרדים", הרד"ל וה"מנחת חינוך") והרמב"ן (להסבר הרד"ל) זמן החיוב הוא כל יום, ואין צריך לקרוא בספר תורה.
2. לפי הסמ"ק, התוספות, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ש, "תרומת הדשן", וה"שולחן ערוך" זמן החיוב הוא בשבת זכור, וצריך לקרוא בספר תורה.
3. לפי "ספר החינוך" מספיק בדיעבד להזכיר פעם בחיים ואולי אין צריך לקרוא בספר תורה.

³⁸ עיין ב"שפת אמת" שכתב: "בתוספות ד"ה 'כל התורה' כתבו דקריאת זכור מן התורה. כוונתם מהא דאיתא לקמן (יח ע"א) בגמרא, ד'זכרון בספר' קריאה היא, מהאי ברייתא דמייתי ד'זכור בפה', עיין שם. ובוודאי כוונת הגמרא דפריך 'ממאי דקריאה היא, דלמא עיוני בעלמא' היינו על זכרון בספר מקשה מנא ליה דקריאה היא, ללמוד קריאת מגילה מהתם, דאי על מגילה מקשה הוה ליה להקשות בריש מכילתין מנא לן דקורין מגילה. וגם איך נלמד מברייתא דזכור? ואם מגזרה שווה מ'זכרון' ל'זכור' הוה ליה למימר 'אלא', וגם העיקר חסר מן הספר. אבל עיקר הפירוש כמו שכתבתי דאחא דכתיב 'זכרון בספר' פריך הגמרא 'דלמא עיוני בעלמא', דציווה המקום ברוך הוא לכתוב וכשיצטרכו לזכור המעשה יוכלו לעיין. וכן גריס הראב"ן: 'וקריאה דהתם ממאי דבספר?' ומשני מברייתא דמצוה דמצוה לזכור בפה מעשה עמלק, וממילא בודאי 'כתוב זאת זכרון בספר' נמי הפירוש שיהא הזכרון דעמלק מתוך זה הספר, ומינה ילפינן 'זכורים' דמגילה מ'זכרון' דעמלק, אם כן ממילא מוכח ד'זכור' מן התורה לקרותו בספר תורה דווקא. וזה ברור".

ג. האם יוצאים ידי חובת המצווה בקריאת פרשת "ויבא עמלק"?

1. דעת ה"מגן אברהם"

כתב ה"מגן אברהם" בסימן תרפ"ה: "וביתרומת הדשן" (סימן קח) כתב וזו לשונו: 'באשר"י (פרק ז' דברכות) כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת 'זכור' בעשרה... ואם כן צריך להזהר יותר שישמעו קריאת פרשת זכור בעשרה, ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהירי בהכי'. עד כאן לשונו (של 'תרומת הדשן'). ולי נראה ליישב מנהג העולם, דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דווקא בשבת זה?! אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבית הכנסת, וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, כמו שכתב ה'לבוש', ואם כן כששומע בפורים פרשת 'ויבא עמלק' נמי זוכר מעשה עמלק, ויוצא ידי חובה. וכן הוא ברא"ם סימן ב'... ובמגילה דף י"ח משמע פשטא דתלמודא דפרשת זכור דאורייתא, ומשמע שם דהוא הדין בפרשת 'ויבא עמלק' (שמות יז, ח-טז) יצא"³⁹.

2. דעת ה"משנה ברורה", "ערוך השולחן" וה"פעולת שכיר"

על מה שכתב ה"מגן אברהם" שיוצאים ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאת 'ויבא עמלק' כתב ה"משנה ברורה" (שם בס"ק ו): "אבל לעניות דעתי עיקר דינו של ה'מגן אברהם' צריך עיון, דהא כתיב בתורה: 'זכור את אשר עשה וגו'', אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו'', תמחה את זכר עמלק' (דברים כה, יז-יט), והכוונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם: כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו, כמו שכתב הרמב"ן בביאורו. וזה לא נזכר בפרשת 'ויבא עמלק'!"

יש לציין שה"משנה ברורה" הסתמך רק על דברי הרמב"ן, אבל כפי שהתבאר קודם, גם מהרמב"ם ומ"ספר החינוך" מוכח שמצוות זכירת מעשה עמלק תכליתה למחות את זכר עמלק, ואם כן גם לפי הרמב"ם ו"החינוך" משמע שלא יוצאים ידי חובת זכירת עמלק בקריאת פרשת 'ויבא עמלק'!"

אכן "ערוך השולחן" הקשה על דברי ה"מגן אברהם" מדברי הרמב"ם: "יש מי שאומר דיוצאין מן התורה גם בקריאה דפורים בפרשת 'ויבא עמלק' (מגן אברהם) סוף סימן זה), ולעניות דעתי אינו כן, שהרי הרמב"ם בספר המצוות (במצוה קפ"ט)

³⁹ עיין בספר החינוך בהוצאת "מכון ירושלים" בהערה (ו) שם כתבו בשם "צבא רב": "תמיהני, שהרי באמת קורין בפורים פרשת 'ויבא עמלק', ופרשה זו היא עיקר המצוה שעליה נאמר הזכירה", ודעתו כ"מגן אברהם".

כתב: 'שנצטוינו לזכור מה שעשה לנו עמלק', עיין שם, וזה נזכר רק בפרשת זכור: 'זכור את אשר עשה לך עמלק וגו', והיה בהניח וגו' תמחה את זכר עמלק', אבל ב'ויבא עמלק' לא כתיבא מצוות זכירה לכלל ישראל, ולא מצוות מחייה, דשם כתיב: 'כי מחה אמחה את זכר עמלק' (שמות יז, טו), אבל לא כתיב 'תמחה', שאנחנו מחוייבים לעשות כן. וגם במגילה (יח ע"א) משמע להדיא דעיקר חיובא הוא ב'זכור', דתניא: 'זכור' - יכול בלב? תלמוד לומר: 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור'? בפה', עיין שם. אלמא דחיובא הוא רק בפרשת זכור".

כעין זה כתב גם בהגהות "פעולת שכיר" על ספר "מעשה רב" להגר"א (סימן קלג).

כיצד ניתן ליישב את קושיית האחרונים על ה"מגן אברהם"? נראה שה"מגן אברהם" למד שטעם המצוה אינו כפי שכתבו הרמב"ם, הרמב"ן והחינוך, שנזכר את מעשיו הרעים של עמלק כדי שנשנא אותו ונמחה אותו, אלא טעם אחר, כפי שיתבאר בפרק הבא.

ד. טעם המצווה

1. הסבר הרמב"ם והרמב"ן

הרמב"ם והרמב"ן המובאים לעיל כתבו שטעם המצווה הוא כדי שנשנא את עמלק ונשמידו.

2. הסבר "ספר החינוך"

"ספר החינוך" הביא את דברי הרמב"ם, והוסיף בשורשי המצווה: "לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאוי לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמתו⁴⁰ רוב נזקו, תהיה מפלתו ורעתו. כמו שאתה מוצא בעמלק, כי מפני שעשה רעה גדולה לישראל, שהתחיל הוא להזיקם, ציוונו ברוך הוא לאבד זכרו מני ארץ, ולשרש אחריו עד כלה"⁴¹.

⁴⁰ בספר החינוך בהוצאת "מכון ירושלים" כתבו בהערה (א) שבאחד מכתבי היד הגירסה היא: "וגרמת".

⁴¹ עיין גם בדברי הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות לרמב"ם (מצות עשה ז): "כדי לדעת שלא על חניס ימחה הא-ל שמו, רק מחמתו עלינו, לנקום החמס שעשה לנו, שלא היה ירא ממנו יתעלה".

3. הסבר רש"י

רש"י בפרשת "כי-תצא" (כה, יז) קישר את הסמיכות של פסוקי מדות ומשקלות לפרשת "זכור", וכתב: "אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב"⁴².

מרש"י יוצא שזכירת מעשה עמלק משמעותה לזכור שלא לחטוא, ולדעת שאם ח"ו נחטא - נענש, שהרי עמלק בא אחרי שבני ישראל אמרו: "היש ד' בקרבנו?" (שמות יז, ז). לכן עלינו לזכור מעשה עמלק, ומתוך כך נזכור שאסור לחטוא. גם בפרשת בשלח (יז, ח) כתב רש"י: "ויבא עמלק וגו' - סמך פרשה זו למקרא זה לומר: תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים: 'היש ד' בקרבנו אם אין' (שם, ז). חייכם, שהכלב בא ונושך אתכם, ואתם צועקים אלי, ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הבן רואה חפץ ואומר: 'אבא, טול חפץ זה ותן לי', והוא נותן לו, וכן שניה, וכן שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: 'ראית את אבא?' אמר לו אביו: 'אינך יודע היכן אני?!' השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו"⁴³.

4. הסבר הפרקי דרבי אליעזר

הפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ד) פירש: "רבי פנחס אומר: אחר ארבעים שנה רצה משה להזכיר לישראל ולומר להן: זוכרים אתם שאמרתם במדבר: 'היש ד' בקרבנו אם אין', אלא אמר משה: אם אני אומר לישראל כך הרי אני מגלה פניהם [דהיינו מלבין פניהם (רד"ל שם אות לד)], ומגלה פנים אין לו חלק לעולם הבא"⁴⁴, אלא אני אומר להם מעשה עמלק, והם מבינים מה שכתוב לפניו. משל למה הדבר דומה? לשר שהיה לו פרדס אחד, ובפתח הפרדס כלב, והשר יושב בעלייתו, צופה ומביט כל מה שבפרדס. נכנס אוהבו של שר לקחת מן הפרדס, ושיסה בו הכלב וקרע בגדי אוהבו. אמר השר: אם אומר לאוהבי: 'למה נכנסת לפרדס?' הרי אני מגלה את פניו, אלא הרי אני אומר לו: 'הראית אותו הכלב שוטה האיך קרע את בגדיך ולא היה מבין שאתה אוהבי?' ומיד הוא מבין מה שעשה. כך אמר משה: הרי

⁴² מקורו של רש"י הוא בתנחומא כי תצא ח ובפסיקתא דרב כהנא פסקא ג (דף כה ע"א).
⁴³ א. מקורו של רש"י הוא בתנחומא יתרו ג ובפסיקתא רבתי פסקא יג (דף נה ע"א וע"ב במהדורת מאיר איש שלום).

ב. עיין גם בפרשת חקת (כא, א) שכתב רש"י: "עמלק מעולם רצועת מרדות לישראל, מזומן בכל עת לפורענות", ומקורו בתנחומא חקת יח, ועיין גם בתנחומא בשלח כה [ועיין במאמרי "מלחמות ישראל בכנעני מלך ערד" ב'ניצני ארץ" חוברת יד (ישיבת מרכז הרב ירושלים, קיץ תשס"א) עמודים 271-283].

ג. עיין גם בספר חרדים פרק ס.

⁴⁴ עיין שם ברד"ל באות לד שהקשה שהרי משה רבנו הוכיח את ישראל פעמים רבות בפירוש!

אני אומר לישראל מעשה עמלק, ומיד הם יודעים מה שכתוב למעלה. לפיכך אמר משה: 'זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים'⁴⁵. לפי הפרקי דרבי אליעזר מצוות הזכירה היא לזכור שחטאנו, ולכן בא עמלק, כעין מה שכתב רש"י, אלא שרש"י כתב שבזכירת מעשה עמלק נזהר שלא נחטא בעתיד, והפרקי דרבי אליעזר אומר שזכירת מעשה עמלק היא כדי שזכור שחטאנו בעבר, ונחזור בתשובה על כך⁴⁶.

5. הסבר הסמ"ק

הסמ"ק (מצווה כג) הסביר את מצוות זכירת עמלק בכיוון אחר לגמרי: "שלא לשכוח מעשה עמלק, דכתיב (דברים כה) 'לא תשכח'. פירוש: שהקב"ה הצילנו מיזון, ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא"⁴⁷.

6. הסבר ה"ספרי דבי רבי"

ה"ספרי" בפרשת כי תצא (פיסקה רצו) כתב: "זכור את אשר עשה לך עמלק. זכור בפה ואל תשכח בלב. וכן הוא אומר: 'שמעו עמים ירגזון'. בדרך - בשעת טרופכם. בצאתכם - בשעת גאולתכם".

הסביר הרב דוד פרדו בפירושו על הספרי, הנקרא "ספרי דבי רבי": "הכי תניא בפ"ב דמגילה (י"ח ע"א): 'זכור', יכול בלב? כשהוא אומר: 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים 'זכור'? בפה, עד כאן. ונראה הכוונה דכי היכי שמצוה שלא לשכוח מן הלב מה שעשה, כדי להנמק ממנו בזמן הראוי, כדכתיב (פסוק י"ט) 'והיה בהניח' וגו', הכי נמי איכא מצוה שאפילו בזמן שלא יוכלו להלחם עמהם יזכרו בפה בכל יום מה שעשה. וכן כתב רבינו האר"י זצ"ל שזה אחת מן הזכירות שחייב לזכור בכל יום, כמו שכתב בספר הכוונות גבי 'וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול' (סוף ברכת 'אהבת עולם' שבשחרית). ומשום דקשיא דבשלמא שלא ישכחו בלב ניחא, כדי שיזכרו בעת רצון למחותם, אבל להזכיר בפה מה יתן ומה יוסיף ולמה נצטוונו בכך? משום הכי קאמר: 'וכן הוא אומר: שמעו עמים ירגזון' (שמות טו, יד), שכל אומות העולם כיון ששמעו כוחו וגבורתו יתברך, והנסיס

⁴⁵ דברי הפרקי דרבי אליעזר הובאו ב"ילקוט שמעוני" בפרשת כי תצא (רמז תקלח באמצעו) בשינוי לשון, וכעין זה נאמר גם בתנחומא כי תצא אות ט.

⁴⁶ עיין גם בספר "מלאכת שלמה" על המשניות במגילה פ"ג מ"ד בשם ספר "חן טוב" על התורה בסוף פרשת בשלח, וב"עבודת הקודש" לחיד"א בקונטרס "כף אחת" סימן כה בזכירה השמינית, וב"פלא יועץ" ערך "דבור" בזכירת מעשה עמלק, ובערך "זכרונות" בזכירת מעשה עמלק.

⁴⁷ הסבר זה דומה להסבר ספר חרדים המובא לעיל (בפ"א סעיף 5) בזכירת הקצפת אבותינו את ד' במדבר.

שעשה לישראל בגאולת מצרים רגזו וחלו, והאויב הזה העיז מצח לבוא להלחם, וכביכול עשה רושם נגד הקב"ה, כמו שכתבו רז"ל על 'כי יד על כס י-ה' (שמות יז, טז ועיין רש"י שם⁴⁸), הילכך מצוה עלינו לחשוב לכבודו יתברך, ולזכור בפה בכל יום שימחה, ולהתפלל שיחיש ד' יתברך למחות את שמו. והיינו נמי דקאמר בתר הכי: 'בדרך' בשעת טירופכם, ולא חמל עליכם, לכן לא תסירו זכרונו מלבבכם. ויבצאתכם ממצרים, בשעת גאולתכם, ולא היה פחד אלוקים לנגד עיניו, עם כל מה ששמע. הרי מוכח שהעיז פניו לבוא נגד ד', מה שלא היה בכל האומות, לכך חייבים אתם לזכור בפה. ומצאתי בילקוט (תהילים תתס"ח): הוּוּ מזכירין שמו מלמטה, ואני מוחה שמו מלמעלה, 'יהיו נגד ד' תמיד' (תהילים קט, טו), כל מה שעשה - לנגדי עשה, ויכרת מארץ זכרם' (שם), הוּוּ 'זכור את אשר עשה עמלק' עד כאן".

סיכום הטעמים

נאמרו ששה טעמים למצוות "זכור":

1. כדי שנשנא את עמלק ונשמידו (רמב"ם ורמב"ן).
2. שנדע שכל המיצר לישראל שנוא בעיני הקב"ה ויענש (ספר החינוך).
3. שניזהר שלא נחטא (רש"י).
4. שנזכור שחטאנו ונחזור בתשובה על כך (פרקי דרבי אליעזר).
5. שנזכור שהקב"ה מצילנו מיד אויבינו ומתוך כך לא נחטא (סמ"ק).
6. להתפלל שד' ימחה את שמו, כיון שאין שם ד' שלם כל עוד עמלק בעולם (ספרי דבי רב).

על פי המבואר נראה שה"מגן אברהם" סובר שטעם המצווה הוא כאחד מההסברים האחרונים - ספר החינוך, רש"י, פרקי דרבי אליעזר, סמ"ק, "ספרי דבי רב" - ולא כרמב"ם וכרמב"ן, ולכן לדעתו אפשר לצאת ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאת פרשת "ויבא עמלק", ששם כתוב מה עשה לנו עמלק, אף על פי שלא כתוב שם שנצטוונו למחותו!

יש לציין שה"מגן אברהם" בסימן זה הביא את דברי הסמ"ק, כך שניתן לכאורה לומר שמוכח מדבריו שאכן הוא סובר שטעם המצווה הוא כסמ"ק. אבל יש

⁴⁸ זו לשון רש"י שם: "כי יד על כס י-ה - ידו של הקדוש ברוך הוא הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו 'כס', ולא נאמר 'כסא', ואף השם נחלק לחציו? נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר: 'האויב תמו חרבות לנצח' (תהילים ט, ז), זהו עמלק, שכתוב בו: 'ועברתו שמרה נצח' (עמוס א, יא), 'וערים נתשת אבד זכרם המה' (תהילים שם), מהו אומר אחריו: 'וד' לעולם ישב' (שם, ח), הרי השם שלם, 'כונן למשפט כסאו' (שם), הרי כסאו שלם".

לדחות שהסמ"ק שהובא ב"מגן אברהם" הוא הסמ"ק במצוה קנז, שהובא בפרק הקודם (סעיף 4), שם כתב שהמצוה היא לקרוא את פרשת "זכור" בשבת שלפני פורים, אך שם הוא לא נימק את המצוה, ואילו הסמ"ק שנימק את המצוה הוא במצוה כג, כך שאין הכרח שה"מגן אברהם" סובר שטעם המצוה הוא כסמ"ק.

יש לשאול: מה ראה ה"מגן אברהם" לפסוק שלא על פי טעמים של הרמב"ם והרמב"ן?

לפי מה שהתבאר בפרק הקודם, לדעת הרמב"ם והרמב"ן אין מצוה מן התורה לקרוא את פרשת זכור מספר תורה, אלא רק להזכיר בפה, וכיון שה"שולחן ערוך" כתב שיש אומרים שחייבים מן התורה לקרוא את פרשת "זכור" מספר תורה, וכוונתו לראשונים הרבים הנזכרים שם - תוספות, רשב"א, ריטב"א, רא"ש, "תרומת הדשן" וסמ"ק - בחר ה"מגן אברהם" לפסוק שלא על פי טעמים של הרמב"ם והרמב"ן. אולי ניתן להוסיף עוד שכיון שבין הסוברים שחייבים מן התורה לקרוא פרשת זכור מספר תורה גם הסמ"ק, בחר ה"מגן אברהם" לפסוק על פי טעמו של הסמ"ק.

ה. מדוע שאר הזכירות אינן נקראות בציבור מספר תורה?

1. הסבר ה"מגן אברהם"

כתב ה"מגן אברהם" (בסימן ס"ק ב): "וצריך טעם למה תיקנו לקרות פרשת עמלק, מה שלא תיקנו בזכירות אחרות... ויש לומר דמתן תורה יש לנו חג עצרת, והוא הדין שבת [ויש להוסיף על דבריו שעל יציאת מצרים יש את חג הפסח], ומעשה מרים ומעשה עגל לא תיקנו, מפני שהם גנותן של ישראל".

יש להעיר שבשבת רגילה אין קוראים בתורה את פרשת השבת, וכנראה כוונתו ששמירת השבת מזכירה את השבת, ואין צורך לקרוא בספר תורה על השבת, או שכוונתו שבשבת ראש חדש קוראים בתורה גם את מוספי השבת (שולחן ערוך אורח חיים תכה, א).

לפי ה"מגן אברהם" קריאת פרשת "זכור" מספר תורה אינה מן התורה, אלא מדרבנן, ולכן שאל מדוע לא תיקנו חכמים שגם את שאר הזכירות יקראו מספר תורה, אבל, כאמור, לפי חלק מהראשונים קריאת פרשת "זכור" מספר תורה היא מן התורה, ועל פיהם דן ה"מגן אברהם" שם בסימן תרפ"ה, ולא מתקנת חכמים, ועליהם יש לשאול כיצד הם יסבירו את אי קריאת הזכירות האחרות מספר תורה.

לכאורה אפשר ליישב שגם הם יאמרו בדומה ל"מגן אברהם", שהתורה לא ציוותה לקרוא את מעשה מרים ומעשה העגל, כדי להסתיר את גנותם של ישראל,

שכן גם התורה הסתירה את גנותם של ישראל במספר מקומות⁴⁹. אבל לפי זה צריך היה לכאורה להכריז לצאת ידי חובה בזכירות החיוביות: זכירת יציאת מצרים בקריאת התורה של פסח, זכירת מעמד הר סיני בקריאת התורה של שבועות, וזכירת השבת בשבת ראש חודש, ולא נהגו כן, ועיין בסעיף הבא.

2. הסבר ה"קרבן אורה"

הסבר אחר כתב ה"קרבן אורה" על מסכת ברכות⁵⁰: "ואידי דאיירינן במצוות זכירה נדבר קצת בדיני זכירות: הנה הרמב"ם ז"ל לא מנה במנין המצוות אלא זכירה דיום השבת, וזכירה דמעשה עמלק, ולא ביאר בדבריו אימתי הוא זמן זכירת מעשה עמלק⁵¹. ויש מהראשונים ז"ל שאמרו דהמצוה לזכור בכל יום⁵², ויש אומרים דעיקר המצוה לקרותה בציבור.

ולדעה זו יש להבין דמאי שנא זכירה זו דמצוותה בציבור משאר הזכירות? וצריך לומר דכיון שכוונת הזכירה היא לנקום נקמת ד' מאת החטאים האלה, וזה דבר המוטל על הציבור הוא.

אלא אי קשיא הא קשיא: לפי זה, דעיקר המצווה הוא בציבור, אם כן למה לן קרא ד'לא תשכח' (במגילה יח ע"א) לאורויי ד'זכור' בפה הוא? כיון דעיקר המצוה הוא בציבור, אם כן איך מצינן למימר דבהרהור הוא? וכי שייך לומר דהציבור יהרהר?! מזה נראה דהחיוב הוא על כל יחיד. ואפילו לפי מאי דמשמע במגילה דף הנ"ל דזכירה זו בספר היא, מקרא דכתב 'כתב זאת זכרון בספר', גם כן אין להוכיח דדווקא בציבור הוא, דמגילה תוכיח דכל יחיד ויחיד מחויב בה. ובעיקר הדבר הא דבעינן ספר בפרשת 'זכור', קשה לי: דאם כן כל הזכירות, כמו זכירת יציאת מצרים, נמי נילף מזכירה דעמלק שיהיה דווקא בספר, כי היכי דילפינן זכירה דמגילה מזכירה דעמלק!

---

⁴⁹ עיין ברש"י במדבר ט, א וברש"י דברים א, א וב"גור אריה" שם ובמאמר "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים? לשיטת הרד"ק והספורנו" פ"ג ובהערות שם בפרשת שמות.

⁵⁰ פרק ראשון (דף ה ע"א בדפי הספר במהדורות הישנות, ובמהדורת "אורייתא" הוא בעמוד יז בדפי הספר).

⁵¹ דבריו קשים, שכן כפי שהתבאר בדברי ה"ספר חרדים", הרד"ל וה"מנחת חינוך", לפי הרמב"ם זמן המצוה הוא תמיד! ועיין עוד בהערה הבאה.

⁵² עיין בספר חרדים שהביא דעה זו בשם הרמב"ם והסמ"ג, אך הסמ"ג העתיק את דבריו מהרמב"ם, כך שאם ה"קרבן אורה" חולק על הבנת הספר חרדים וה"מנחת חינוך" ברמב"ם, למי כוונתו? אולי הוא למד כן ברמב"ן, בדומה להבנת הרד"ל ברמב"ן.

וצריך לומר דעל כרחך לאו גזירה שוה מעלייתא היא, אלא גילוי מילתא בעלמא, כיון דזכירה דעמלק בספר הוא, והמן גם כן מזרע עמלק הוא, על כן הוא נזכר גם כן בספרי⁵³.

3. הסבר ה"פעולת שכיר"

גם בהגהות "פעולת שכיר" על ספר "מעשה רב" (סימן קלג) כתב בתחילת דבריו בדומה לדברי ה"קרבן אורה": "הא קמיבעיא לי: מנא הא מילתא דקאמר הרא"ש דמדאורייתא עשרה בעינן לקריאת זכור? ומאי שנא מזכירת יציאת מצרים וזכירת קידוש היום? ... ואולי נאמר שסברת הרא"ש שבכלל חיוב הזכירה לזכור החוב המוטל עלינו: 'והיה בהניח וגוי תמחה את זכר עמלק', ודעתו בזה כדעת 'ספר יראים' סימן רצ"ט⁵⁴ שמצוה זו אינה אלא חובת ציבור ומלך ישראל, לא על כל יחיד ויחיד [דלא כיספר החינוך' סימן תר"ד], ומסתבר ליה להרא"ש כיון דמחייבין לזכור החוב דרמיא על הציבור, בעינן ציבור להזכרה זו, ודוחק".

4. הסבר נוסף של ה"פעולת שכיר"

עוד הוסיף ה"פעולת שכיר": "ואפשר שעל פי הדרש המפורסם בהגדה שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק ושאר דרשות האמורות באגדות בענין זה, מיחשב זכירת עמלק דבר שבקדושה".
סיים ה"פעולת שכיר" את דבריו: "וכל זה הוה ליה להרא"ש וליתרומת הדשן' לפרש ולא לסתום".

סיכום

1. לפי ה"מגן אברהם" לא תיקנו לקרוא שאר זכירות בציבור מפני שהזכירות של המעשים החיוביים נקראות בחגים ובשבתות ראש חודש, ועל הזכירות של המעשים השליליים לא רצו לתקן קריאה בציבור, שלא לפרסם גנותם של ישראל.
2. ה"קרבן אורה" כתב בתחילת דבריו שתיקנו לקרוא בציבור רק את זכירת מעשה עמלק מפני שמחייב עמלק היא מצוה המוטלת על הציבור, אך בהמשך דבריו הוא דחה הסבר זה.
3. לפי ה"פעולת שכיר" מצווים אנו לקרוא בציבור רק את זכירת מעשה עמלק מפני שמחייב עמלק היא מצוה המוטלת על הציבור.

⁵³ עיין לעיל בפ"ב סעיף 5 בסופו, שגם ה"פני יהושע" כתב בדעת הרמב"ם שאין זו גזרה שוה גמורה, אלא אסמכתא בעלמא.

⁵⁴ במהדורה שעם "תועפות ראם" הוא בסימן תל"ה.

4. לפי ה"פעולת שכיר" בטעם השני מצווים אנו לקרוא בציבור רק את זכירת מעשה עמלק מפני שמחיית עמלק נחשבת כדבר שבקדושה.

ו. מנין למדו שמצוות הקריאה היא פעם בשנה?

1. הסבר ה"קרן אורה"

כתב ה"קרן אורה" (שם): "לא ידעתי היכן נאמר דזמנה רק משנה לשנה, כיון דבתורה נאמר סתם, משמע דצריך לזכור תמיד! ויש לומר דזה אין סברא לזכור אותו בציבור בכל יום, והוא דבר המסור לחכמים, וקבעו רק בכל שנה ושנה".

2. הסבר ה"מיני תרגומא" בשם מהר"י תאומים

בספר "מיני תרגומא"⁵⁵ כתב: "זכור אזכור בעת אשר הייתי בבית הרב הגאון המנוח המפורסם מוהר"ר יצחק יוסף תאומים זצלה"ה, שהיה אב"ד ור"מ פה ק"ק ברעסלויא, העיר אלי בערב שבת קדש פרשת 'זכור' סמך למה קורין פרשת 'זכור' בכל שנה ושנה. ואי משום דכתיב 'זכור', דלמא כשמזכיר פעם אחת לשבוע, או ליובל, או כל ימי חייו, סגי. ואמר הגאון הנ"ל כמו דכתיב האי לישנא של זכרון גבי שופר: 'זכרון תרועה' (ויקרא כג, כד), והיינו בכל שנה ושנה. עד כאן דבריו ז"ל".

3. הסבר ה"מיני תרגומא"

הוסיף ה"מיני תרגומא" וכתב: "ואני השבתי לו דיש רמז בהאי ענינא גופא להזכיר זכירת עמלק בכל שנה, בהקדים להוסיף עוד להעיר למה דווקא פרשת 'זכור' קורין בכל שנה, מה שאין כן שאר זכירות, אשר ישנם עוד שלושה, זכירת מרים וכהאי גוונא, משום דבשאר זכירות יש לומר כסברתו, דסגיא בפעם אחת בלבד, מה שאין כן בזכירת עמלק, על פי מה דאמר רב בברכות (דף נח ע"ב): 'אין המת משתכח מן הלב עד לאחר שנים עשר חודש, שנאמר: 'נשכחתי כמת מלב, הייתי ככלי אובד'. ופירש רש"י: 'ככלי אובד - סתם כלי לאחר שנים עשר חודש משתכח מן הלב, דיאוש בעלים לאחר י"ב חודש. או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים, ואם נמצא אחר סוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ועצרת ובחג, דהיינו שנים עשר חודש, ושוב אין צריך להכריז'. עכ"ל. והנה בפרשת זכור כתבה התורה:

---

⁵⁵ לרבי ישעיה פיק ברלין מברעסלויא, בעל "מסורת הש"ס", בלקוטים בסוף הספר (דף לח ע"ב ד"ה "זכור").

זכור את אשר עשה לך עמלק' (דברים כה, יז), ומסיים: 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח' (שם, יט). וקשיא: למה כתבה התורה שוב 'לא תשכח', אחר אשר הזהירה כבר 'זכור'? על כרחך לומר זכור עד שלא תשכח, דהיינו שלא תבוא לכלל שכחה, דהיינו שנים עשר חודש, כדאמרן⁵⁶.

על מה שכתב שאת שאר הזכירות אין חיוב להזכיר בכל שנה, מפני שלא נאמר בהן "לא תשכח", יש להעיר שאמנם את חיוב זכירת השבת בלב למדו מ"שמור", ואת חיוב זכירת מעשה מרים בלב למדו מ"השמר בנגע הצרעת", ואכן בשתייהן לא כתוב "אל תשכח", אבל בזכירת מעשה העגל נאמר: "זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ד' אלקיך במדבר" (דברים ט, ז), ואם כן לפי דבריו היה צריך לקרוא גם את מעשה העגל בכל שנה!

אולי יש לומר לדבריו שהאזהרה היתה רק לדור המדבר, כפי שכתב הרמב"ן בספר המצוות (בהוספות, מצות עשה ז) באחת מהאפשרויות שהעלה. נראה שניתן להביא ראיה להסבר זה ממה שכתב ה"מיני תרגומא": "למה דווקא פרשת זכור קורין בכל שנה, מה שאין כן שאר זכירות, אשר ישנם עוד **שלושה**, זכירת מרים וכהאי גוונא", לא הזכיר **חמש** זכירות נוספות, אלא רק שלש, וכנראה כוונתו לזכירת יציאת מצרים, זכירת מעמד הר סיני וזכירת מעשה מרים⁵⁷.

⁵⁶ כעין זה כתב גם ה"פעולת שכיר" שם, ועיין גם בספר החינוך בהוצאת "מכון ירושלים" הערה (ה) בשם "צבא רב", שו"ת "חתם סופר" אבה"ע סימן קיט, ושו"ת "תורת חסד" סימן לו אות ג.
⁵⁷ א. עיין בהערה 1.

ב. ה"תורה תמימה" בפרשת עקב (ט, ז אות א) הביא את דרשת הספרא לגבי זכירת ההקצפה במדבר וכתב: "וכיוצא בזה דריש בתורת כהנים כאן כמה ענינים דכתיב בהו 'זכור', כמו 'זכור את יום השבת'... וכן 'זכור את אשר עשה ד' אלקיך למרים'... וכן 'זכור את אשר עשה לך עמלק'... ומכל אלו הדרשות הובאה דרך אגב בתלמודנו רק זכירת עמלק (מגילה יח ע"א). ורמב"ן בספר המצוות במנין המצוות עשה ז' כתב בהמשך הדברים וזו לשונו: 'וכן עוד דרשו: זכור את אשר הקצפת את ד' אלקיך, יכול בלבד וכו', ולא ידעתי אם היא אזהרה למקציפים עצמם, כלומר לאנשי דור המדבר, ואולי היא מצוה לדורות לדעת חסד אלקים עלינו וכו', ואם כן ראוי למנותה מצוה מן המצוות'. עד כאן לשונו. ובעל 'מגילת אסתר' הסכים לזה, ועיין עוד בנימוקי הרמב"ן בענין זכירת מרים (דברים כד, ט).

והנה לא אדע בכלל מה תכונת המצוה הזאת, מה יזכור ומתי יזכור, כי הלא כמה וכמה פרשיות בתורה שבא בהם מענין הקצפת ישראל, כמו בפרשת בשלח מרצונם לשוב למצרים, ומלקיטת המן בשבת, ומעשה העגל, ומתאווננים, ומחלוקת קרח, ודבר פעור, ועוד.
ונראה הביאור על פי מה שנבאר לקמן סוף פרשת תצא בענין זכירת עמלק, דשיעור שכחה י"ב חודש, ואם כן הכא דכתיב 'אל תשכח', הכוונה **דבמשך השנה צריך להזכיר כל הענינים, והיינו לקרות בהם**. ויוצא מזה דהנכון כשיטת רש"י שהביאו התוספות במגילה (יז ע"ב) דכלל ענין קריאת התורה הוא מדאורייתא, יען כי כל הפרשיות שחשבנו ובדומה אליהם החיוב לקרות בהם ממצוות 'זכור את אשר הקצפת' וכו'.

ומה שהקשו התוספות לרש"י הא עזרא תיקן קריאת התורה, לדעתי לא קשה, יען כי מדאורייתא אין קבוע להם זמן, ורק במשך השנה צריך לקרותם מטעם שיעור שכחה, כמו שכתבתי, וגם יש

סיכום

1. לפי ה"קרבן אורה" המצווה מתקיימת פעם בשנה מפני שכך קבעו חכמים.
2. לפי מהר"י תאומים כך למדו מ"זכרון תרועה" האמור בשופר.
3. לפי "המיני תרגומא" כך למדו משיעור שכחה האמור באבדה.

ד' יזכנו לקיים את כל מצוות התורה ובכללן את מצוות מחיית עמלק, ולראות בקרוב את הגאולה השלמה, מתוך ששם ד' שלם וכסא ד' שלם.

פרשיות שאין חיוב קריאתם מהתורה, כמו ספר בראשית וכדומה, ובא עזרא ותיקן לקרא את כל התורה כולה, ועל הסדר על פי שבתות השנה, כמו שחלוקה וסדורה אצלנו. ולכן מה שכתבו התוספות שם ובברכות (יג ע"א), ואחריהם נמשכו כל הראשונים והאחרונים, דרך פרשת זכור דמחיית עמלק הוי מדאורייתא, צריך עיון ותלמוד רב. כי הלא עיקר היסוד דפרשת זכור הוי מדאורייתא, הוא מדכתיב 'זכור את אשר עשה לך עמלק', ודרשינן במגילה (יח ע"א): 'זכור - יכול בלב? תלמוד לומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? בפה'. אבל הן ממקום שהובאה דרשה זו לגמרא, והוא מתורת כהנים, כמצויין לפנינו שם, הלא מפורש באו דרשות כאלה על כמה פרשיות בתורה, כמו שהעתקנו במלואם למעלה. ובאמת אין כל טעם למה שהשמיט הרמב"ם זכירות אלו, וקבע למצוה רק זכירת מחיית עמלק, אחרי כי כפי המבואר אין יתרון לזכירת עמלק על זכירות אלו, כיון שכולם ממקור אחד יהלכו. וצריך עיון ותלמוד רב. ועיין בשו"ת 'שאגת אריה' סוף סימן י"ג כתב דלא קיימא לן חיוב זכירות אלו, דאחרי שבאו בספרי, וסתם ספרי רבי שמעון לא קיימא לן כוותיה, יעויין שם. והנה על כגון זה נאמר 'שגיאות מי יבין', כי הלא ברייתא זו מפורש באה לא בסתם ספרי, כי אם בסתם ספרא, תורת כהנים, כמו שהעתקנו מתורת כהנים פרשת בחקותי, וסתם ספרא רבי יהודה. ולבד זה הנה דרשה אחת מברייתא זו והיא לענין זכירת עמלק באה בסתמא דגמרא מגילה (יח ע"א), כמו שהבאנו, וקבעה להלכה, ובקיום מקצתה להלכה הלא קיימת כולה, ואין קץ לפליאה".

לפי ה"תורה תמימה" אכן יש חיוב מדאורייתא לקרוא מספר תורה פעם בשנה את כל הזכירות הנזכרות בספרא, וזה יסוד החיוב לקרוא את כל התורה כל שנה! אמנם ה"שולחן ערוך" לא פסק כך, ואנו אין נוהגים כך, אלא מכריזים דווקא לפני קריאת זכור לכוון לצאת ידי חובת מצוות זכור. [יש לציין שב"שאגת אריה" שלפנינו במהדורת מכון אב"י (ירושלים, ללא שנת דפוס) וכן במהדורת מכון "משמחי לב" (ירושלים תש"ס) כתוב: "סתם ספרא רבי שמעון", וכן העתיק ה"שדי חמד" במערכת זיין כלל יג (כרך ב עמוד 352 במהדורת אברהם יצחק פריעדמאן, ניו יארק). ובמהדורת מכון "חתם סופר" (ירושלים תשל"ג) כתוב: "סתם ספרא רבי יהודה".

עוד יש לציין שזכירת מעשה עמלק בפה ובלב מופיעה לא רק בספרא, אלא גם בספרי (כי תצא רצו), והובאה ברמב"ם בספר המצוות מצות עשה קפט וברמב"ן בסוף פרשת כי תצא (דברים כה, יז) שהובאו לעיל בפ"ב סעיפים 1,2].